

El Salvador Dalí català i empordanès

L'essència de la seva obra rau a l'Empordà i s'impregna de les reflexions d'alguns dels grans pensadors catalans

Salvador Dalí i Domènech creix juntament amb la Figueres de principis de segle xx, que bullia cultura pels quatre costats, i era la ciutat de l'art i de les idees. El pintor neix juntament amb l'esclat literari i mitològic de l'Empordà, definit pel poeta Joan Maragall en la Festa de la Bellesa del 5 de maig de 1906 a Figueres com a «pubilla del Pirineu i el mar, capçal de la pàtria, mirall de Catalunya [...] terra de llibertat».

MARIONA SEGURANYES > TEXT

El 1908, la plana, el mar i la muntanya van generar la inspiració perfecta perquè Joan Maragall donés forma a la seva percepció d'aquest racó de país i escrivís la lletra de la sardana *L'Empordà*, d'Enric Morera. A la llar de Salvador Dalí era ben present la sardana, que el seu pare estimava amb devoció, fins al punt que va editar amb el llibreter Dalmaci Presas algunes partitures de Pep Ventura amb lletres de Joan Maragall i Joan Llongueras. Era l'esclat d'una Catalunya que es refermava com a nació, en plena eferescència noucentista, i l'Empordà n'esdevingué un punt clau.

La Figueres de Dalí

El pintor va créixer acollit per l'entorn cultural del seu pare, format pels prohoms que impulsen la vida cultural de Figueres: el comerciant, promotor cultural, escriptor i dirigent republicà Josep Puig Pujades, el farmacèutic Joaquim Cusí i el silvicultor Josep *Pepito* Pichot, entre d'altres. Tots plegats par-

ticiparen en els diversos projectes de transformació de la ciutat. Des de la seva faceta política i intel·lectual, Josep Puig Pujades fou qui va tenir el paper més destacat en la definició i execució de la nova Figueres. El Parc Bosc municipal fou una realitat gràcies a l'impuls de Josep Pichot i Joaquim Cusí. El pare de Dalí, conjuntament amb Carles Costa i Josep Pichot, entre d'altres, fou també present al comitè executiu del monument a Narcís Monturiol, constituït el 1911 amb la finalitat de recollir diners i fer realitat l'homenatge a l'inventor empordanès, un dels sím-

El pintor va créixer acollit per l'entorn cultural del seu pare, format pels prohoms que impulsen la vida cultural de Figueres: Josep Puig Pujades, Joaquim Cusí i Josep *Pepito* Pichot, entre d'altres

>> *Portada d'Empordà Federal, (15.10.1921). Número especial dedicat a Pep Ventura.*

bols republicans. Finalment, el 1916 es va convocar el concurs, del qual va sortir premiat l'escultor noucentista Enric Casanovas i va inaugurar el monument dos anys més tard, el 1918. El conjunt escultòric de Casanovas va acabar definint la Rambla de Figueres, una de les obres cabdals de l'arquitecte

>> *Retrat de Josep Puig Pujades, c. 1920. Oli sobre tela, 40x49 cm. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres.*

Ricard Giralt Casadesús i que respon a la filosofia de l'art cívic, moviment present a tot Europa a principi del segle xx. En paraules de l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús, la Rambla havia de ser un «passeig que reflectís l'ànima empordanesa». I la va definir en un article del 1917: «L'or i l'argent del cel li fan de sostre, en terra els cors dels ciutadans van semblant un dia darrere altre dia la visió d'una ciutat nova, la ciutat de l'art, la visió de la ciutat que té somnis, il·lusions i esperances per realitzar». És en aquests moments que s'inaugura la Biblioteca Municipal i es projecta un futur Museu de l'Empordà. Al bell mig d'aquesta ciutat, Dalí es forma primer a l'aula de l'Esteve Trayter, mestre d'idees obertes; rep les classes del dibuixant i gravador Juan Núñez a l'Escola Municipal de Dibuix i assisteix a l'institut Ramon Muntaner, on comparteix centre amb una sèrie de personatges destinats a marcar el futur cultural de la ciutat. Jaume Miravittles assisteix a la mateixa aula que el pintor, i dos cursos més endavant hi havia Alexandre Deulofeu i Ramon Reig. Precisament Jaume Miravittles rememora els referents republicans de

pensament i de filosofia presents a les aules: «Quan estudiàvem el batxillerat a Figueres, Gaudí era un dels nostres herois i el seu nom apareix sovint a les pàgines dels nostres escrits. Fou la nostra època romàntica de republicans federals, i els nostres ídols en Abdó Terrades, Monturiol, l'inventor del submarí, nascut a Figueres, i Pi i Margall. Gabriel Alomar, el gran poeta mallorquí, era el nostre mestre de literatura a l'Institut». I el Dalí revolucionari i subversiu neix també a Figueres, amb distintes activitats, com la seva participació a la revista *El Sanyó Pancraci*, de caire humorístico-satíric, de la qual tan sols van sortir tres números entre 1919 i 1920. En formaven part el professor d'institut i impressor Josep Soler Grau, el polític revolucio-

Dalí va estar involucrat en la formació del grup Revolució Social, juntament amb Jaume Miravittles i Martí Vilanova

nari Martí Vilanova, l'arquitecte Pelai Martínez, l'escriptor Antoni Papell, el poeta Jaume Maurici i el mestre Rafael Ramis, entre d'altres. Dalí va estar involucrat en la formació del grup Revolució Social, juntament amb Jaume Miravittles i Martí Vilanova, tal com recorda el mateix Miravittles: «Sota la impulsió de Martí Vilanova, Salvador Dalí visqué el període més romàntic i més generós de la seva existència». El mateix nom de «putrefactes» va fer acte de presència a la capital empordanesa, i el pintor en deixa constància al seu diari de 1919-1920 *Les meves impressions i records íntims*: «Demprés, abans d'anar a dibuix, anem a la Rambla a on estudiem alguns putrefactes. N'hem descobert alguns de preciosos. El món és inesgotable!».

És en aquests moments quan es van configurant en l'obra de Dalí les «mitologies empordaneses», desenvolupades en bona part en els diferents encàrrecs d'il·lustracions que li fan escriptors empordanesos com Carles Fages de Climent, Josep Puig Pujades, Pere Coromines i Jaume Maurici. Hi emergeixen ballades de sardanes davant la mar i atzavares, les bruixes

ARXIU FUNDACIÓ FRANCESC PUJOLS

>> *Visita de Salvador Dalí a Francesc Pujols a la Torre de les Hores, de Martorell, el 25 de maig de 1956.*

dansant en rotilana al mig del cel, i les imatges avui entranyables de les Fires i Festes de la Santa Creu, amb els gegants, les «nenes de Figueres», les amigues d'Anna Maria Dalí, els futbolistes, companys seus amb la samarreta de la Unió Esportiva Figueres, i la presència vistosa del circ. Tot un món exquisit que fa un tomb violent amb l'entrada contundent de Dalí a l'univers oníric i surrealista, amb un registre absolutament diferent a aquells inicis.

Empordà i Francesc Pujols

Però malgrat aquest canvi estètic i de contingut de la seva obra, el seu referent restarà immutable: el paisatge precís, incisiu, de l'Empordà, l'atmosfera translúcida del cel empordanès. Fins i tot des de la seva prolongada estada als Estats Units, l'Empordà i Figueres continuen ben presents en la ment de Dalí, quan per exemple rememora juntament amb el seu bon amic Jaume Miravittles l'amplada de la Rambla de la capital altempordanesa, comparant-la amb les dimensions dels carrers de Nova York. Miravittles, juntament amb Josep Puig Pujades, són dos dels fils que no es trenquen quan el pintor fa cau i net amb la seva família el 1929 i quan més tard passa una llarga temporada als Estats Units. Aquesta necessitat vital de l'entorn natural de l'Empordà que pateix el geni figuerenc resta ben

patent a la missiva que dirigeix al seu amic Puig Pujades el 1947, que considera el seu mentor espiritual, quan aquest es troba trist, exiliat a Perpinyà, on morirà sol sense poder tornar a la seva estimada Catalunya: «Tot lo que us puc desitjar i aconsellar és de tornar a l'Empordà, que és el Robell de l'ou del món!! Al cap de ball és ora de deixar-se de puñetas polítiques, que són las úniques que sempre fan la puñeta». Un any més tard Dalí posa els peus de nou al cap de Creus i a Figueres i inicia una nova etapa, que culminarà amb la construcció del Teatre Museu Dalí, convertit en la seva passió fins al darrer alè de vida.

Inherent a les arestes afilades de les roques del cap de Creus, de les seves teles i del seu paisatge, és el pensament de Dalí, que cerca entendre dins les lleis de la lògica el concepte de divinitat. I en aquesta recerca és Francesc Pujols qui esdevé amb el pas dels anys un referent transcendent per al pintor, amb tot el que implicava del pensament de Ramon Llull i la seva gran *Ars Magna*, que basava els fonaments de la religió en la ciència, també visible en l'obra de Dalí. El pintor

La gran obra de Pujols, *La Hiparxiologia* (la ciència de l'existència), esdevé el seu timó, i li dedica diversos quadres

empordanès coneix Pujols d'ençà dels anys vint en les trobades a l'Ateneu Barcelonès, i hi comparteix la reivindicació i admiració per Gaudí, un altre dels seus puntals estètics. La gran obra de Pujols, *La Hiparxiologia* (la ciència de l'existència), esdevé el seu timó: li dedica diversos quadres, com l'oli *Cel Hiparxiològic*; dibuixa el segell angèlic, representat per l'escala de l'enteniment, per a la tomba del filòsof, i edita el llibre *Pujols per Dalí*.

I com la vida i la història fan un cercle meravellós, tal com la concebia el seu bon amic Alexandre Deulofeu, al cap d'un any de la inauguració del Teatre Museu Dalí, el 1975, el pintor empordanès aixeca un monument a Pujols amb una placa que deia «A Francesc Pujols, geni de la filosofia catalana», que representa tota una confessió de la transcendència del pensador català en la seva obra. El 1982 s'instal·la una nova placa amb inscripció pujolsiana que ens recorda la puixança d'aquells homes empordanesos, que lluitaven pels seus principis de nació catalana i estima a la terra, i amb qui el pintor, malgrat totes les seves contradiccions, va créixer i va configurar una part de la seva obra creativa: «El pensament català rebrota sempre i sobreviu als seus il·lusos enterradors».

Mariona Seguranyes és historiadora de l'art i doctora en humanitats.

Per saber-ne més:

DALÍ, Salvador: *Un diari, 1919-1920. Les meves impressions i records íntims*. Barcelona: Edicions Destino Fundació Gala-Salvador Dalí. Textos autobiogràfics 1, vol. I, 2003.

PLAYÀ, Josep, i diversos autors: *El país de Dalí*. Figueres: Ajuntament de Figueres, Consorci Museu de l'Empordà, 2004.

PUJOL, Enric: «Ideologia i cultura a la Figueres republicana, 1900-1936». *Figueres, 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. Figueres: Museu de l'Empordà, 1999, p. 76-97. [Catàleg de l'exposició homònima].

SEGURANYES, Mariona: *La mirada persistent. Història de la pintura a Figueres. 1892-1960*. Figueres: Ajuntament de Figueres, Col·lecció Juncària, 2013.